

Istoriia povsiakdennosti: teoriia ta praktyka»: materialy Vseukr. nauk. konf. - The History of Everyday Life: Theory and Practice": materials by Allukr. sciences conf. [in Ukrainian].

4. *Obyazatelnyie postanovleniya i prikazyi o borbe s huliganstvom, partizanskim dvizheniem, podderzhanii sanitarnogo sostoyaniya naseleennykh punktov i proch. Rasporyazheniya i perepiska po hozyaystvennyim, administrativnyim i voennym voprosam (Derzhavnyi arkhiv Kirovohradskoi oblasti).* F.R-2679. op. 1. Spr. 1. 28 serpnia 1941. – 20 kvitnia 1943 [in Russian].

5. Zabolotna, T.V. (2008). *Povsiakdenne zhyttia naseleennia Kyieva v roky natsytskoi okupatsii 1941 - 1943 rr. [Everyday life of the population of Kiev during the Nazi occupation of 1941 - 1943]:* Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Kuzovova, N. (2013). *Ohliad dokumentiv pro pobut naseleennia khersonshchyny za chasiv natsytskoi okupatsii. [Review of documents on the population of Kherson region during the Nazi occupation.]. Storinky bezsmertia. 1941-1945 rr.: Zbirka statei ta materialiv - Pages of immortality. 1941-1945: collection of articles and materials. 33-40 [in Ukrainian].*

7. Nahaiko, T. (2009). *Povsiakdenne zhyttia silskoho naseleennia u 1941 – 1945 rr. (na materialakh tsentralnykh oblastei Ukrainy) [Casual life of rural population in 1941 - 1945 (on materials of central regions of Ukraine)].* Extended abstract of candidate's thesis. Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].

8. *Rozporiadzhennia Reikhskomisara dlia Ukrainy pro ZAHS ta yoho orhan dohliadu (Poltavskiy oblasnyi derzhavnyi arkhiv).* R-2342, op. 1, Spr. 23. 28 travnia 1943 [in Ukrainian].

9. Shaikan, V. O. (2010). *Povsiakdenne zhyttia ukraintsiv u roky nimetskoi okupatsii. 1941 – 1944. [Everyday life of Ukrainians during the German occupation. 1941 - 1944.].* Kyiv. [in Ukrainian].

10. Yankovska, O. (2014). *Sotsialno-pobutova sfera zhyttia hromadian URSSR yak vidbytok priorytetiv derzhavy vid pochatku povoiennoi vidbudovy do kintsia "vidlyhy". [The social and everyday life of the citizens of the UkrSSR as a reflection of the priorities of the state from the beginning of the post-war reconstruction to the end of the "thaw"] // Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka - Ukraine XX century: culture, ideology, politics. 19, S. 20 – 53 [in Ukrainian].*

Одержано 13.10.2018.

УДК
94(477)(092):341.485(=411.16)«1939/1945»

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2018-44-81-88>

Березанська Ірина,

кандидат історичних наук, викладач кафедри історії та культури України
berezanska.im@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7182-5750>
Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Berezanska Iryna,

Candidate of Historical Sciences, a lecturer of Department of History and Culture of Ukraine
berezanska.im@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7182-5750>
Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ЩОДО ПОРЯТУНКУ ЄВРЕЇВ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

«Я так дуже хотів би обтерти сльози з очей тих,

хто плаче, – потішити кожного, хто сумує, – покріпити кожного, хто слабкий, – оздоровити кожного, хто хворий, – просвітити кожного, хто темний... Я хотів би стати всім для всіх, щоб всіх спасти...»

Андрей Шептицький

Діяльність Української греко-католицької церкви в роки Другої світової війни, зокрема її духовного наставника митрополита Андрея Шептицького, завжди привертала увагу широкого кола науковців.

У статті проаналізовано позицію митрополита Андрея Шептицького в період німецького окупаційного режиму, зокрема щодо порятунку єврейського населення на західноукраїнських землях.

З'ясовано, що одним із напрямів діяльності митрополита було створення організованої мережі з порятунку єврейського населення в період нацистської окупації, яка налічувала понад 240 греко-католицьких священників, близько 500 ченців та черниць. У статті містяться спогади очевидця – Цві Барнеа, сина рабіна міста Катовіце, де він розповідає як перебував під захистом митрополита Шептицького. Простежено, що відношення до німецької окупаційної влади митрополит висловлював у листах та пастирських посланнях, в яких засуджував людиновбивство та жорстокість німецького командування на окупованих західноукраїнських землях спрямовані на винищення євреїв. Найбільшою вдячністю митрополиту є книги спогадів очевидців Голокосту та визнання світової спільноти.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, євреї, Голокост, окупаційна влада, праведник.*

ACTIVITY OF METROPOLITAN ANDRIY SHEPTYTSKYI ON THE SALVATION OF JEW IN THE YEARS OF THE SECOND WORLD WAR

The activity of the Ukrainian Greek Catholic Church during the Second World War, in particular its spiritual mentor, Metropolitan Andriy Sheptytskyi, always attracted the attention of a wide range of scholars.

The article analyzes the position of Metropolitan Andriy Sheptytskyi during the German occupation regime, in particular, on the salvation of the Jewish population in Western Ukrainian lands.

It was found that one of the directions of the Metropolitan's activity was the creation of an organized network for the salvation of the Jewish population during the Nazi occupation, which numbered more than 240 Greek Catholic priests, about 500 monks and nuns. The article contains the memoirs of the eyewitness – Zvi Barnea, son of the rabbi of Katowice, where he tells how he was under the protection of Metropolitan Sheptytskyi. It was traced that the attitude towards the German occupation authorities was expressed by Metropolitan in letters and pastoral messages where he condemned the humiliation and cruelty of the German command in the occupied West Ukrainian lands aimed at the extermination of the Jews. The Metropolitan's greatest gratitude is the books of recollections of Holocaust witnesses and recognition of the world community.

Keywords: *Andriy Sheptytskyi, Jews, Holocaust, occupational power, righteous.*

Постать Андрея Шептицького займає одне із центральних місць в історії Української греко-католицької церкви. Він увійшов в історію України як визначний релігійний, культурний, громадсько-політичний діяч. Цілком зрозуміла зацікавленість його особистістю як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. В наукових розвідках зустрічаються різноманітні терміни, які найкраще характеризують митрополита Андрея Шептицького: «Князь церкви» (Я. Заборовський), «духовний проповідник українського народу» (І. Щупак), «провідник світського національного життя» (А. Медведовська),

«найбільш велична постать західноукраїнського суспільства першої половини ХХ ст.» (Я. Батій).

Проблема порятунку євреїв українським населенням під час Голокосту почала широко досліджуватися після проголошення незалежності України. В цей період з'являється значна кількість дисертаційних досліджень, монографій, статей присвячених, проблемі Голокосту.

Метою статті є аналіз діяльності митрополита Андрея Шептицького в період німецького окупаційного режиму, зокрема щодо порятунку єврейського населення на західноукраїнських землях.

Задекларована проблематика частково розглядалась у наукових публікаціях Я. Батій [1], Б. Боднарчука [2], О. Бойка [3], Л. Гентош [4, 5], М. Дземан [6], Ж. Ковби [7], В. Марчука [8], Л. Метельської [9], Ю. Панишка [9], В. Сергійчука [10], Л. Соловки [11], О. Сурмач [12], В. Тарасова [9], О. Фельдмана [13], І. Щупака [14] та ін. Однак, діяльність митрополита Андрея Шептицького, зокрема щодо порятунку євреїв у роки Другої світової війни, не стала предметом комплексного дослідження науковців.

Майбутній митрополит народився 29 липня 1865 р. в селі Прилбичах. При хрещенні отримав ім'я Роман Олександр Марія. З дитинства хлопчик мав потяг до церкви, прислужував у храмі. Любив слухати розповіді матері про Христа. До 1875 р. виховувала та навчала його мати. В 1875 р. вступив до гімназії ім. Франца Йосифа у Львові. В 43 роки став ченцем. У 1894 р. він закінчив богословські студії у Кракові, отримав ступінь доктора теології. Через два роки став професором морального й догматичного богослов'я в Крестонопільському монастирі. Згодом імператор Австрії призначив його єпископом у місто Станіславів [1, 8-52]. 17 січня 1901 р. на урочистій відправі у церкві св. Юра обійняв митрополичий престол. Особливу увагу митрополит приділяв духовенству, оскільки бачив низький рівень освіти парохів. З його ініціативи удосконалюється система духовних семінарій, у 1901 р. реорганізував Львівську семінарію, у 1906 р. утворив Перемиську, у 1907 р. Станіславські духовні семінарії. За свої кошти Шептицький відправляв на навчання за кордон молодих богословів. Крім того, митрополит дбав про відродження культурно-мистецької спадщини краю, розвиток музеїв, книгодрукування, церковного будівництва [8, с. 26-27]. Андрей Шептицький користувався авторитетом серед усіх українців, як католиків так і православних, бо всі відчували в ньому Божого Післанця. Православний Сергій Жук, коли вперше побачив Андрея Шептицького, так описав його: «Такий вигляд міг мати тільки апостол. Одразу всі опустилися на коліна. Його рука звелася для благословення. Море голів припало до землі. А Він ішов, благословляючи людей. Всім Він відповідав їх рідною мовою, а якої не знав, то замість неї відповідав латинською, грецькою, староеврейською; для кожного з народів у нього знайшлося щире почуття і золоте слово» [2, с. 1445].

Андрей Шептицький пройшов нелегкий шлях від монаха-василіана до Глави Української греко-католицької церкви. Коли хтось сумнівався у його проукраїнській позиції, говорячи, що він не зможе зрозуміти потреби українського народу, оскільки є польським шляхтичем, єпископ Станіславівський відповідав, що є русином з діда й прадіда, всім серцем любить українську Церкву і святий обряд [10, с. 7]. Будучи єпископом, своїми проповідями він зумів наблизити до себе вірян, які розуміли що в будь-який момент можуть прийти до нього зі своїми клопотами, він їх вислухає, дасть пораду, допоможе. Духовенство також намагалося його наслідувати, було вдячне Богу за Владика. За шістнадцять місяців єпископства в Станіславові Шептицький зробив багато добрих справ. Видав сім пастирських послань, в яких містилися настанови вірянам [10, с. 9]. Пастирські листи мали великий вплив на галицьких священників, виходили декілька разів на рік, присвячувалися проблемам богослов'я, обряду, громадсько-політичному життю. У них містилися послання до молоді, світської інтелігенції, священників, емігрантів [8, с. 26]. Митрополит відомий і своєю меценатською діяльністю. Він передав

Станиславівській капітулі книгозбірню з 3870 томів вартістю 16500 крон у золоті [10, с. 9].

Встановлення німецької окупаційної влади в Галичині Андрей Шептицький спочатку сприймав як звільнення від радянського терору і мав надію на відновлення Української держави. Прихильність до німецької політики на початковому етапі, викликала хвилю негативного ставлення до митрополита радянських дослідників, які звинувачували його в колабораціоналізмі.

Радянізація західноукраїнських земель негативно позначилася на соціально-економічному та культурно-релігійному житті краю. Сам Андрей Шептицький на собі відчув свавілля радянської влади, коли 7 вересня 1939 р. його брата Лева з дружиною та прислугою в кількості 13 осіб розстріляли працівники НКВД. Згодом було пограбовано і родовий маєток Шептицьких [12, с. 134]. Тому, цілком зрозуміле прихильне ставлення митрополита до німецької влади на початку німецької окупації.

Фашистський окупаційний режим в Україні мав реалізувати три основні завдання: забезпечення продовольчими, матеріальними та трудовими ресурсами німецьких потреб; звільнення українських територій від місцевого населення шляхом його знищення, депортації та вивезення на роботу до Німеччини людей працездатного віку; заселення українських територій німецькими колоністами. За час окупації населення України скоротилося на 13,6 млн. осіб [3, с. 467].

Нова окупаційна влада проводила арешти духовенства, католицьких священників, забороняла проводити Святі таїнства, охрещувати євреїв. Знущань зазнавали не тільки священники, а й місцеве населення [6].

З часом митрополит критичніше почав оцінювати їхню політику і зрозумів, що вона є більш жорстокою, ніж радянська. Найбільше вплинули на це не тиск на Греко-католицьку церкву чи приєднання Галичини до Генеральної губернії, а масове знищення єврейського населення. Він намагався їх врятувати, ризикуючи своїм життям, оскільки допомога євреям каралася смертю. Незважаючи на це, митрополит надавав євреям притулок у церкві св. Юра та монастирях [6]. Андрею Шептицькому неодноразово надходили листи, щоб він попередив і заборонив священникам видавати метрики про хрещення євреїв. Не дивлячись на заборону, митрополит разом із духовенством продовжував здійснювати свою благу місію. Хоча, були непоодинокі випадки, коли за свої праведні вчинки священники потрапляли до таборів смерті. Так, греко-католицький священник Омелян Ковч, парох м. Перемишляни, якому вдалося охрестити більше 500 євреїв, потрапив до концтабору Майданек [11, с. 94]. Багато парафіяльних священників переховували євреїв або передавали їх в родини вірян. Населення західноукраїнських земель здебільшого співчувало єврейським сім'ям, допомагало їм харчами, одежею, переховувало на горищах та в погребях. Хоча були і такі, котрі займалися доносами до окупаційної влади за переховування євреїв. Митрополитом Шептицьким було врятовано близько 150 євреїв – жінок, чоловіків та дітей [4]. У записці до Йосипа Сліпого Андрей Шептицький пише, що в місті відбуваються такі події, яких раніше не було і які триватимуть ще 10 днів [5]. Шептицький виступав проти знущань над євреями, українцями, поляками, які стали буденним явищем в його місті. Відоме його пастирське послання «Не убий», оприлюднене 1 листопада 1942 р. У посланні митрополит звертається до своєї української пастви із засудженням людиноббивства незалежно від національностей жертв і вбивць та конкретних обставин.

Для порятунку євреїв Андрей Шептицький залучав греко-католицьке духовенство та чернечі ордени. У дослідженні Л. Соловки містяться дані, що в цю мережу входило понад 240 греко-католицьких священників, близько 500 ченців та черниць. Митрополит сам очолював акцію з порятунку євреїв, приймав важливі рішення, давав вказівки священникам у повітових містах. Організаційною роботою керував його брат Климентій Шептицький. У студитських монастирях за порятунок євреїв відповідав о. ігумен Марко Стек, у монастирі василіянок – настоятелька Моніка, у монастирі студиток – настоятелька Йосифа Вігер.

Для перевезення євреїв у монастирі використовувався особистий транспорт Шептицького [11, с. 93-94]. Митрополит рятував усіх, хто потребував його допомоги, насамперед – дітей. Їм видавалися фальшиві довідки про хрещення, українські імена, далі розвозили по жіночих та чоловічих монастирях та дитбудинках [14, с. 281]. Був створений таємний підрозділ, який захищав, переховував та допомагав безпечному переходу євреїв через румунський та угорський кордон [7]. Євреї переховувалися і в резиденції митрополита. З перших днів німецької окупації там перебував ребе Лілієнфельд з Підгайців. За свідченням шофера митрополита І. Гірного Шептицький наказав надати допомогу усім, кого переслідували [11, с. 92].

З 1942 р. Андрей Шептицький почав критично висловлюватися щодо дій окупаційного режиму, які були спрямовані на вбивства та насилля. Коли німецькі війська дійшли до Волги і Кавказу, перемога їх була вірогідною, митрополит надіслав листа Гімлеру, в якому засуджував геноцид. У відповідь на це Гімлер віддав наказ заарештувати Шептицького. Але керівникам Галичини Отто Франку і Карлу Ляшу вдалося переконати Гімлера не робити цього, через те, що Шептицький користувався великим авторитетом серед українців, що могло призвести до масових виступів [12, с. 134].

Про відкрите засудження митрополитом дій окупаційного режиму свідчить і те, що у серпні 1942 р. він звернувся з листом до Папи Пія XII, у якому так охарактеризував нацистський режим: «Ця система брехні, обману, несправедливості, грабунку, спотворення всіх ідей цивілізації та порядку; ця система егоїзму, перебільшеного до абсурдної межі, тотального божевільного націонал-шовінізму, ненависті до всього, що є красивим та добрим; ця система становить собою таке щось феноменальне, що найпершою реакцією при вигляді цього монстра є онімиле здивування. Це може бути не що інше, як дегенерація людства, якої ще не було в історії» [9, с. 57].

Наприкінці літа 1942 р. Андрей Шептицький проводив заходи по порятунку євреїв, яким вдалося втекти з гето та Яновського концтабору. У серпні 1944 р. за вказівкою митрополита його довірені особи вивезли до різних монастирів понад 2000 єврейських дітей. Їх переховували в школах, криптах, дитячих притулках міста. Тих ченців, які допомагали в порятунку євреїв під час нацистської окупації у 1946 р., коли радянська влада почала знищувати Українську греко-католицьку церкву, було засуджено і відправлено в тюрми та табори. Так, отця Климентія засудили до 8 років ув'язнення у Володимирівській тюрмі, де він і помер. Сестра монастиря св. Йосифа Олена Вітер була заарештована до 30 років ув'язнення [1, с. 103-104].

Про допомогу євреям митрополитом Андреем Шептицьким у роки Другої світової війни свідчать книги спогадів очевидців Давида Кагана і Курта (Іцхака). 24 січня 1986 р. у газеті «The Jerusalem Post» був надрукований лист одного із врятованих Шептицьким – Цві Барнеа, сина рабіна міста Катовіце Чамейдеса, де він пригадує: «Восени 1942 р. десятирічним хлопчиком я супроводжував мого покійного батька Калмана Чамейдеса на його зустріч з Митрополитом Шептицьким. Після короткої розмови зі мною і надання мені свого благословення, Шептицький запитав мого батька про становище львівської єврейської громади, і з похмурим виразом на обличчі і занепокоєністю вислухав підсумовуючи розповідь батька про трагічні події в гето, а також про розташований поблизу Янівський концентраційний табір. В одному моменті, коли мій батько був неспроможний стримати сльози від поглинутого його горя, Митрополит намагався тактовно заспокоїти його.

Невдовзі батько повернув мене а трохи пізніше мого молодшого брата до митрополичого палацу і довірив нас його турботі і ласці. На протязі наступних двох років ми були під захистом Андрея Шептицького і нами опікувався його брат, Отець Климентій, Отець Марко, кілька священників, монахи ордену Студитів і довірені особи з-посеред вірних Церкви» [13, с. 25-26].

Андрей Шептицький більше 40 років очолював Українську греко-католицьку церкву. Його посмертно нагороджено відзнакою імені Яна Карського за героїзм у порятунку євреїв у роки Другої світової війни.

У 1973 р. у Тель-Авіві встановлено пам'ятник митрополиту за порятунок євреїв. У травні 2008 р. єврейська громада визнала Андрея Шептицького праведником [12, с. 135].

Отже, одним із напрямів діяльності митрополита Андрея Шептицького було створення організованої мережі з порятунку єврейського населення в період нацистської окупації. Свою відкриту позицію до німецької окупаційної влади він висловлював у листах та пастирських посланнях. Найбільшою вдячністю митрополиту є книги спогадів очевидців Голокосту та визнання світової спільноти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Батій Я. Андрей Шептицький. Харків: «Фоліо», 2016. 119 с.
2. Боднарчук Б. Велетень у чернечій рясі // Визвольний шлях: суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Видає «Українська видавнича спілка». Лондон. Грудень, 1984. Кн. 12 (441). Річник XXXVII. С. 1445-1447.
3. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. 3-тє вид., доп. Київ: Академвидав, 2010. 688 с.
4. Гентош Л. Митрополит Андрей Шептицький і євреї
URL:<https://zaxid.net/mitropolit-andrey-sheptitskiy-i-yevreyi-n1254082> (дата звернення: 11.11.2018).
5. Гентош Л. Про ставлення митрополита Шептицького до німецького окупаційного режиму в контексті документа з канцелярії Альфреда Розенберга. URL:<http://uamoderna.com/images/archiv/2013-20/Hentosh.pdf> (дата звернення: 09.05.2018).
6. Дземан М. Діяльність Андрея Шептицького у роки Другої світової війни
URL:http://shron1.chtyvo.org.ua/Dzeman_Mykhailo/Diialnist_Andreia_Sheptytskoho_u_roky_Druhoi_svitovoi_viiny.pdf (дата звернення: 10.11.2018).
7. Ковба Ж. Роль митрополита Шептицького в рятуванні галицьких євреїв у часи Голокосту.
URL: http://prylbychi-ugcc.at.ua/load/pri_mitropolita_andreja/statti_v_interneti/rol_mitropolita_sheptickogo_v_rjatuva_nni_galickikh_evrejiv_u_chasi_golokostu/9-1-0-22 (дата звернення: 04.04.2010).
8. Марчук В.В. Національно-культурні та церковно-релігійні ініціативи митрополита Андрея Шептицького на початку ХХ століття // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. 2005. № 10, жовтень. С. 25-28.
9. Панишко Ю.М., Метельська Л.С., Тарасов В.В. Андрей Шептицький. До 150-річчя від дня народження // Феномен людини. Здоровий спосіб життя. 2015. Вип. 41 (107). С. 57-60.
10. Сергійчук В. Великий патріарх і великий українець (до 150-річчя від дня народження Андрея Шептицького) // Народна творчість та етнологія [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ., 2015. № 4 (356) 120 с.
11. Соловка Л. Митрополит Андрей Шептицький: публічний протест проти злочинів нацизму та ініціювання порятунку євреїв // Друга світова війна та долі мирного населення у Східній Європі. Матеріали міжнародної наукової конференції пам'яті Митрополита Андрея Шептицького, 30 листопада – 5 грудня 2015 року, м. Київ. За редакцією Леоніда Фінберга. Київ: Дух і Літера, 2016.
12. Сурмач О.І. Діяльність митрополита А. Шептицького в роки німецької окупації // Наукові записки історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 42. С. 132-136.
13. Фельдман О. Ізраїльська преса про братів Шептицьких (Кореспонденція з Єрусалиму) // Визвольний шлях: суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Видає «Українська видавнича спілка». Лондон. Січень, 1987. Кн. 1 (466). Річник XL. С. 22-26.

14. Шупак І. Українські рятівники євреїв під час Голокосту: питання історіографії // Історіографічні дослідження в Україні. 2017. Вип. 27. С. 240-303. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Idvu_2017_27_16 (дата звернення: 15.10.2018).

REFERENCES

1. Batii, Ya. (2016), *Andrei Sheptytskyi [Andrew Sheptytsky]*. Kharkiv: «Folio», 119 s. [in Ukrainian].
2. Bodnarchuk, B. (1984), *Veleten u chernechii riasi [The giant is in a monkey russet] // Vyzvolnyi shliakh: suspilno-politychnyi i naukovo-literaturnyi misiachnyk*. Vydaie «Ukrainska vydavnycha spilka». London. Hruden, Kn. 12 (441). Richnyk XXXVII. S. 1445-1447. [in London.].
3. Boiko, O.D. (2010), *Istoriia Ukrainy: navch. posib. [History of Ukraine manual]*. 3-tie vyd., dop. Kyiv: Akademvydav, 688 s. [in Ukrainian].
4. Hentosh, L. (2018), *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i yevrei [Metropolitan Andrey Sheptytsky and Jews]*. URL:https://zaxid.net/mitropolit_andrey_sheptitskiy_i_yevreyi_n_1254082 (data zvernennia: 11.11.2018). [in Ukrainian].
5. Hentosh, L. (2013), *Pro stavlennia mytropolyta Sheptytskoho do nimetskoho okupatsiinoho rezhymu v konteksti dokumenta z kantseliarii Alfreda Rozenberha [About the attitude of Metropolitan Sheptytsky to the German occupation regime in the context of a document from the office of Alfred Rosenberg]*. URL: <http://uamoderna.com/images/archiv/2013-20/Hentosh.pdf> (data zvernennia: 09.05.2018). [in Ukrainian].
6. Dzeman, M. (2018), *Diialnist Andreia Sheptytskoho u roky Druhoi svitovoi viiny [Activities of Andrei Sheptytsky during the Second World War]*. URL:http://shron1.chtyvo.org.ua/Dzeman_Mykhailo/Diialnist_Andreia_Sheptytskoho_u_roky_Druhoi_svitovoi_viiny.pdf (data zvernennia: 10.11.2018). [in Ukrainian].
7. Kovba, Zh. (2010), *Rol mytropolyta Sheptytskoho v riatuvanni halytskykh yevreiv u chasy Holokostu [The role of Metropolitan Sheptytsky in the rescue of Galician Jews during the Holocaust]*. URL: http://prylbychi-ugcc.at.ua/load/pri_mitropolita_andreja/statti_v_interneti/rol_mitropolita_sheptickogo_v_rjatuva_nni_galickikh_evrejiv_u_chasi_golokostu/9-1-0-22 (data zvernennia: 04.04.2010). [in Ukrainian].
8. Marchuk, V.V. (2005), *Natsionalno-kulturni ta tserkovno-relihiini initsiatyvy mytropolyta Andreia Sheptytskoho na pochatku XX stolittia [National-cultural and church-religious initiatives of Metropolitan Andrey Sheptytsky at the beginning of the twentieth century] // Istoriia v serednikh i vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy. № 10, zhovten. S. 25-28. [in Ukrainian]*.
9. Panyshko, Yu.M., Metelska, L.S., Tarasov, V.V. (2015), *Andrei Sheptytskyi. Do 150-richchia vid dnia narodzhennia [Andrew Sheptytsky. To the 150th anniversary of birthday] // Fenomen liudyny. Zdorovy sposib zhyttia. Vyp. 41 (107). S. 57-60. [in Ukrainian]*.
10. Serhiichuk, V. (2015), *Velykyi patriarkh i velykyi ukrainets (do 150-richchia vid dnia narodzhennia Andreia Sheptytskoho) [Great patriarch and great Ukrainian (to the 150th anniversary of the birth of Andrei Sheptytsky)] // Narodna tvorchist ta etnolohiia [holov. red. H. Skrypnyk]; NANU, IMFE im. M. T. Rylskoho. Kyiv, № 4 (356) 120 s. [in Ukrainian]*.
11. Solovka, L. (2016), *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: publichnyi protest proty zlochyniv natsyzmu ta initsiuvannia poriatunku yevreiv [Metropolitan Andrey Sheptytsky: public protest against the crimes of Nazism and the initiation of the salvation of Jews] // Druha svitova viina ta doli myrnoho naseleння u Skhidnii Yevropi. Materialy mizhnarodnoi naukovoї konferentsii pam'iaty Mytropolyta Andreia Sheptytskoho, 30 lystopada – 5 hrudnia 2015 roku, m. Kyiv. Za redaktsiieiu Leonida Finberha. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian]*.
12. Surmach, O.I. (2015), *Diialnist mytropolyta A. Sheptytskoho v roky nimetskoi okupatsii [Activities of Metropolitan A. Sheptytsky during the German occupation] // Naukovi*

zapysky istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Vyp. 42. S. 132-136. [in Ukrainian].

13. Feldman, O. (1987), Izrailska presa pro brativ Sheptytskykh (Korespondentsiia z Yerusalymu) [Israeli press about the Sheptytsky brothers (Jerusalem correspondence)] // *Vyzvolnyi shliakh: suspilno-politychnyi i naukovo-literaturnyi misiachnyk*. Vydaie «Ukrainska vydavnycha spilka». London. Sichen, Kn. 1 (466). Richnyk XL. S. 22-26.

14. Shchupak, I. (2017), Ukrainski riativnyky yevreiv pid chas Holokostu: pytannia istoriohrafii [Ukrainian rescuers of Jews during the Holocaust: historiography] // *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*. Vyp. 27. S. 240-303. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Idvu_2017_27_16 (data zvernennia: 15.10.2018) [in Ukrainian].

Одержано 03.09.2018.

УДК 94]:355.11-044.332(47+57) «198»

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2018-44-88-98>

Островик Дмитро,

Ostrovyyk Dmytro,

аспірант кафедри історії та культури України

a postgraduate student of Department of History and Culture of Ukraine

dima_ostrovyyk@ukr.net

dima_ostrovyyk@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-7435-7035>

<http://orcid.org/0000-0001-7435-7035>

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 30, Sukhomlynsky Str., PereiaslavKhmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВОЇНІВ-«АФГАНЦІВ» В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РАДЯНСЬКОМУ СОЦІУМІ 1980-х рр.

Проблема «виходу із війни» є чи не головною серед комплексу проблем післявоєнної адаптації учасників бойових дій. Оскільки, життя на межі смерті, побачені, перенесені каліцтва, загибель тих, хто поруч, даються знаки учасникам війни тривалий час після її закінчення. У її вирішенні чи не головну роль відіграють умови соціальної адаптації конкретних суспільних реалій. Серед яких – позиціонування та «представлення» бійців у соціумі, їх сприйняття у мирному співіснуванні, створення умов для їх самореалізації та інше.

У статті на основі спогадів «афганців», матеріалів преси, досліджень у галузі історії, політології, психології та окремих архівних матеріалів робиться спроба прослідкувати психологічний стан воїнів-«афганців», що поверталися з війни. Простежено реалії радянської дійсності, в яких вони перебували.

Аналіз джерел засвідчив низку негативних моментів щодо демобілізованих військових. Зокрема, «трансляція» у радянський соціум «перекручених», дозволених на «партійний лад» даних щодо перебування «Обмеженого контингенту» в Афганістані, замовчування правдивої інформації про бойові дії та участь у них радянських військ формувало у громадян «бачення» афганських реалій відмінне від того, яке було у їх безпосередніх учасників та викликало «соціальні занепокоєння» у «афганців».